İbn Cemâa'dan ilim ta
ye ve Unukulcemel m
verdi. Yetiştirdiği öğre
dî İbn Haydere, İbn Ha
Vergammî ve Muham
aynî gibi âlimler bulunmaktadır. Mâlikî mezhebinde tercih ehli âlimlerden olan İbn Abdüsselâm 734 (1334) yılında Tunus'ta başkadılık (kâdılcemâa) görevine getirildi ve bu görevini 22 Receb 749 (16 Ekim 1348) tarihinde vefatına kadar sürdürdü.

Eserleri. 1. *Tenbîhü't-ṭâlib li-fehmi elfâẓi Câmiʿi'l-ümmehât li'bni'l-Ḥâcib (Tenbîhü't-ṭâlib li-fehmi kelâmi'bni'l-Ḥâcib, Şerḥu Câmiʿi'l-ümmehât).* Mâlikî fakihlerinin ileri gelenlerinden İbnü'l-Hâcib'in *Câmiʿu'l-ümmehât (el-Muḫtaṣar)* adlı eserinin en önemli şerhlerinden olup Fas'ta Hizânetü'l-Karaviyyîn'de (nr. 408, 409, 410) eksik bazı nüshaları bulunmaktadır (ayrıca bk. Brockelmann, I, 373). 2. *Dîvânü fetâvâ* (*Fetâvâ;* bk. *a.g.e.*, II, 318).

BİBLİYOGRAFYA :

Nübâhî, *Târîḫu ḳuḍâti'l-Endelüs*, Beyrut 1403/1983, s. 161-163; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-müẕheb*, II, 329-330; İbn Kunfüz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 354; İbnü'l-Kādî, *Dürretü'l-ḥicâl*, II, 133; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylü'l-İbtihâc*, Trablus 1408/1989, II, 406; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, II, 155-156; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 210; Brockelmann, *GAL*, I, 373; II, 318; *Îżâḥu'l-meknûn*, I, 351; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, VII, 77; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn*, X, 171; Hacvî, *el-Fikrü's-sâmî*, II, 241; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrisü maḫṭûṭâti Ḫizâneti'l-Ḳaraviyyîn*, Dârülbeyzâ 1400/1980, I, 391-394; Mahfûz, *Terâcimü'l-müʾellifîn*, III, 325-328.

M. Kâmil Yaşaroğlu

İBN ABDÜSSELÂM el-MENÛFÎ
(ابن عبد السلام المنوفى)

Ebü'l-Hayr Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Menûfî (ö. 931/1525)

Şâfiî fakihi.

14 Rebîülevvel 847 (12 Temmuz 1443) tarihinde Aşağı Mısır'daki Menûf şehrinde doğdu. Bazı kaynaklarda künyesi Ebü'l-Abbas olarak geçmektedir. Öğrenim hayatına babasından aldığı derslerle başladı. Kur'ân-ı Kerîm'in yanında Cemmâîlî'nin *ʿUmdetü'l-aḥkâm*'ını, Beyzâvî'nin *Minhâcü'l-vüṣûl*'ünü ve İbn Mâlik et-Tâî'nin *el-Elfiyye*'sini ezberledi. Sâlih b. Ömer el-Bulkînî ve Celâl el-Bekrî gibi meşhur fakihlerden fıkıh okudu. Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî'den hadis dinledi. Ayrıca Bedreddin Hasan b. Ali b. Muhammed el-A'rec, Muhammed b. Kāsım b. Ali ve Zeynüddin Abdürrahîm b. İbrâ-

ABDURRAHMAN b. MUHAMMED el-HÂŞİMÎ
عبد الرحمن بن محمد الهاشمي

bk. İBN ABDÜSSEMÎʿ
Hadis ve siyer âlimi.

kıh, hadis, tarih, hanîf gibi ilim dallarında eser verecek bir seviyeye ulaşan İbn Abdüsselâm, Menûf ve Kahire kadılıklarında Zekeriyyâ el-Ensârî'ye niyâbette bulundu.

Eserleri. 1. *el-Feyżü'l-medîd fî aḫbâri'n-Nîli's-saʿîd.* Nil nehrinin tarihi ve özelliklerini konu alan, aynı zamanda döneminde Nil'le ilgili rivayetleri ve halk inanışlarını yansıtan dört bölümlük bir eser olup birinci bölümün ilk üç faslı M. Bargès tarafından Fransızca çevirisiyle birlikte yayımlanmıştır (bk. bibl.). 2. *el-Bedrü'ṭ-ṭâliʿ mine'ḍ-Ḍavʾi'l-lâmiʿ.* Hocası Sehâvî'nin *eḍ-Ḍavʾü'l-lâmiʿ* adlı biyografik eserinden seçmeleri ihtiva eder (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1012). 3. *en-Naṣîḥa bimâ ebdethü'l-ḳarîḥa.* Tasavvufî bir eserdir (bu eserlerin yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 43, 380; *Suppl.*, II, 406).

Müellifin, kaynaklarda adı geçmekle birlikte günümüze ulaştığı tesbit edilemeyen ve çoğu belli bir konuya tahsis edilmiş risâle mahiyetinde olduğu anlaşılan diğer eserlerinin başlıcaları şunlardır: *en-Nuḫbetü'l-ʿArabiyye fî ḥalli elfâẓi'l-Âcurrûmiyye, Teẕkiretü'l-ʿâbid fî şerḥi Muḳaddimeti'z-Zâhid, el-İḳnâʿ fî şerḥi Muḫtaṣari Ebî Şücâʿ, İbtihâcü'l-ʿayn bi-ḥükmi'ş-şürûṭ beyne'l-mütebâyiʿayn, el-Ḫavâṭırü'l-fikriyye fî fetâva'l-Bekriyye, Refʿu'l-melâme bi-maʿrifeti şürûṭi'l-imâme, İrşâdü'n-nâsiki'l-müteżarriʿ ilâ menâsiki'l-mütemettiʿ, İʿlâmü'l-maġrûr bi-baʿżi aḥvâli'l-mevt ve'l-ḳubûr, el-Lafẓü'l-mükerrem bi-ḫaṣâʾişi'n-nebî ṣalla'llâhu ʿaleyhi ve sellem, İnʿâmü'l-ḫâlıḳ bi-ziyâreti ḫayri'l-ḫalâʾiḳ, Terġîbü's-sâmiʿ fi'ş-ṣalât ʿalâ ḫayri'ş-şâfiʿ.*

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *eḍ-Ḍavʾü'l-lâmiʿ*, II, 181-182; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâʾire*, I, 154; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, II, 1089, 1304; Flügel, *Handschriften*, II, 345-346; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 140-141; Serkîs, *Muʿcem*, II, 1807; Brockelmann, *GAL*, II, 43, 380; *Suppl.*, II, 406; *Îżâḥu'l-meknûn*, I, 9; II, 315, 386; Tebrîzî, *Reyḥânetü'l-edeb*, Tebriz, ts. (Çâphâne-i Şafak), VI, 20-21; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, I, 221-222; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn*, II, 150-151; a.mlf., *Muʿcemü muṣannifi'l-kütübi'l-ʿArabiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 75; Muhammed Cemâleddin eş-Şürbâcî, *Ḳāʾime bi-evâʾili'l-maṭbûʿâti'l-ʿArabiyyeti'l-maḥfûẓa bi-Dâri'l-Kütüb*, Kahire 1383/1963, s. 81; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 314; M. Bargès, "Les sources du Nil", *JA*, III. seri, III (1837), s. 97-164; IX (1840), s. 101-131; IV. seri, VII (1846), s. 485-521.

H. Yunus Apaydın

İBN ABDÜSSEMÎʿ
(ابن عبد السميع)

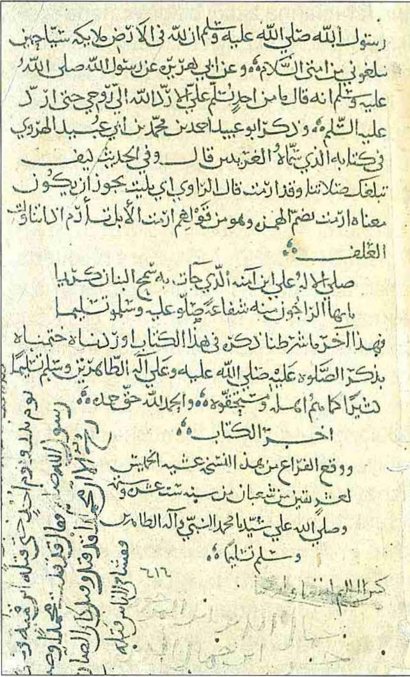
Ebû Tâlib Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdissemîʿ el-Kureşî el-Hâşimî el-Vâsıtî (ö. 621/1224)

Hadis ve siyer âlimi.

10 Ramazan 538'de (17 Mart 1144) doğdu. Kur'an öğrenimine Vâsıt'ta başladığına göre (Münzirî, III, 114) burada doğduğu söylenebilir. Başlıca Kur'an hocaları Ebü's-Saâdât Ahmed b. Ali b. Halîfe ve kıraat âlimi İbnü't-Tahhân'dır. Yine Vâsıt'ta dedesi Ebü'l-Muzaffer Abdüssemîʿ, Ebü'l-Mufaddal Muhammed b. Muhammed b. Ebû Zenbeka, Ebü'l-Hasan İbn Negūbâ ve Şâfiî fakihi Ebû Ca'fer İbnü'l-Bûkī gibi şahsiyetlerden hadis dinledi. Bağdat'ta Sa'dullah b. Hamdî, Ebü'l-Muzaffer Hibetullah b. Ahmed İbnü'ş-Şiblî, İbnü'l-Battî diye anılan Ebü'l-Feth Muhammed b. Abdülbâkī, Ebû Ya'lâ Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Ferrâ, Ebü'l-Hasan Ali b. Abdurrahman İbn Tâcülkurrâ gibi âlimlerin derslerine katılarak hadis öğrenimini sürdürdü.

Vâsıt'ta hadise dair pek çok eseri tedrîs eden, bu arada İbn Negūbâ'dan dinlediği Müsedded b. Müserhed'in *el-Müsned*'ini okutan İbn Abdüssemîʿin talebeleri arasında Ebü't-Tâhir İbnü'l-Enmâtî, Abdüssamed b. Ebü'l-Ceyş, İbnü'd-Dübeysî ve İzzeddin el-Fârûşî gibi âlimler sayılabilir. İbn Nukta onun sika, bilgisine ve kaynaklarına güvenilir bir âlim olduğunu söylerken İbnü'd-Dübeysî ve Zehebî de kendisi ve başkaları için çok şey yazdığını belirtmişler, sika olduğu görüşüne katılmışlardır. İbnü'l-Cezerî İbn Abdüssemîʿin ayrıca iyi bir mukrî olduğunu kaydetmiştir. Faziletli bir kişiliğe sahip olduğu belirtilen İbn Abdüssemîʿ 6 Muharrem 621'de (29 Ocak 1224) Vâsıt'ta öldü ve şehrin batısında Verrâkîn mahallesinde defnedildi.

Eserleri. İbn Abdüssemîʿin günümüze ulaşan tek eseri *Lübâbü'l-menḳūl fî şerefi (feżâʾili)'r-Resûl* adını taşımaktadır. Eser üç bölüme ayrılmış olup her bölüm on fasıldan meydana gelmektedir. Birinci bölümde Resûl-i Ekrem'in nesebi ve yaratılış özelliklerinden, peygamberliğine delâlet eden işaretlerle önceki kitapların onu müjdelemesinden bahsedilmiş, ikinci bölümde peygamberlikten evvelki yaşayış tarzı, doğruluğu, kötü şeylerden sakınması, kendisine gaipten ilk hitapların gelmesi, peygamberliğini açıklayıp insanları davet etmesi, hanımları, çocukları ve di-

İbn Abdüssemî'in *Lübâbü'l-menḳūl fî şerefi'r-Resûl* adlı eserinden bir sayfa (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 270, vr. 212ᵃ)

ğer akrabaları, müşriklerin ona eziyetleri ve güzel ahlâkı hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Hz. Peygamber'in hicreti, gönderdiği seriyyeler, mûcizeleri, gayba ve geleceğe dair verdiği haberlerin vâki olması, Allah'ın Kur'an'da onun hakkındaki bazı övgüleri, tebliğ ettiği dinin ve ümmetinin fazileti gibi konular ele alınmıştır. Eserde yer alan bilgiler çeşitli kaynaklardan isim zikredilerek nakledilmiş, ancak senedler çıkarılmıştır. Eserin 616 (1219) yılında istinsah edilen bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Kılıç Ali Paşa, nr. 270, 216 varak), 1011 (1602) tarihli diğer bir nüshası da Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde (Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 1072) bulunmaktadır. İbn Abdüssemî'in ayrıca *Fezâʾilü'l-eyyâm ve'ş-şühûr*, *Taʿbîrü'r-rüʾyâ* ve *en-Nuḫab fi'l-ḫuṭab* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nukta, *et-Taḳyîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1408/1988, s. 345; İbnü'd-Dübeysî, *Ẕeylü Târîḫi Baġdâd* (Hatîb, *Târîḫu Baġdâd* içinde), s. 243-244; Münzirî, *et-Tekmile*, III, 114; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâ'*, XXII, 185-187; a.mlf., *Maʿrifetü'l-ḳurrâ'* (Altıkulaç), III, 1191-1192; İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-nihâye*, I, 377; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 932.

 TAYYAR ALTIKULAÇ

İBN ABDÜŞŞEKÛR

(bk. BİHÂRÎ).

İBN ABDÜZZÂHİR

(ابن عبد الظاهر)

Ebü'l-Fazl Muhyiddîn Abdullāh b. Abdizzâhir b. Neşvân es-Sa'dî er-Ravhî el-Cüzâmî (ö. 692/1293)

Bahrî Memlükleri döneminin ünlü kadı, münşî, şair ve tarihçisi.

620'de (1223) Kahire'de doğdu. Abdülmelik b. Mervân'ın Filistin emîri Ravh b. Zinbâ' el-Cüzâmî'nin soyundan gelen kıraat ve nahiv âlimi Ebû Muhammed Reşîdüddin Abdüzzâhir'in oğludur. Hayatının yaklaşık ilk kırk yılı hakkında fazla bilgi yoktur. Kaynaklar sadece tahsilini Kahire'de yaptığını, Ca'fer el-Hemdânî, Abdullah b. İsmâil b. Ramazan ve Yûsuf b. Mahîlî ve diğer bazı âlimlerden dinî ilimler okuyup onlardan hadis rivayet ettiğini ve özellikle fıkıh, hadis ve lugat ilimleriyle edebiyat alanında büyük şöhret kazandığını yazar; talebeleri ve kendisinden hadis nakledenler arasında da Birzâlî, İbn Seyyidünnâs ve Ebû Hayyân Esîrüddin'in isimlerini verir.

İbn Abdüzzâhir, Arap dili ve edebiyatı alanında temayüz etmesi sebebiyle zamanın idarecilerinin dikkatini çekmiş olmalıdır. Nitekim Bahrî Memlükleri'nin ilk yıllarından itibaren Dîvân-ı İnşâ'da görevlendirilmiştir. Ne zaman çalışmaya başladığı belli değilse de bizzat kendisinin, Sultan Kutuz'un Moğollar'la savaşmak için Suriye'ye düzenlediği sefere katıldığını ve büyük emîrlerle birlikte olduğunu söylemesinden (*er-Ravżü'z-zâhir*, s. 64) 1260 yılında görevi başında bulunduğu anlaşılmaktadır. Sultan Kutuz'un yerine geçen I. Baybars onu "sâhibü Dîvân-ı İnşâ" unvanıyla bu divanın reisliğine getirmiştir. Baybars zamanında yazdığı ilk önemli resmî yazı sultanın Altın Orda Hanı Berke'ye gönderdiği mektuptur. İbn Abdüzzâhir bundan sonra Baybars adına, bir kısmı kendi eserleriyle günümüze ulaşan çok önemli resmî yazılar kaleme almıştır. Bunların en önemlilerinden biri 29 Zilhicce 660 (14 Kasım 1262) veya 8 Muharrem 661 (22 Kasım 1262) tarihinde Baybars'ın, daveti üzerine Kahire'ye gelen Abbâsî ailesinden Hâkim-Biemrillâh Ahmed'e biat ettiği ve ondan sultanlık menşuru aldığı merasimde okuduğu hutbenin metnidir. Halife ilân edilen Ahmed'in Abbâsî hânedanından olduğunu belgeleyen Kadı Tâceddin Abdülvehhâb tarafından hazırlanmış şecereyi de o okumuştur. Aynı yıl içinde Habeş ve Moğol hükümdarlarına gönderilen mektupları da yazan İbn Abdüzzâhir, Emîr Kemâleddin b. Şît ile beraber Akkâ melikinden sultana sadakat yemini almaya gittiyse de bunu başaramadan geri döndü. 662 (1264) yılında Sultan Baybars'ın oğlu el-Melikü's-Saîd'i veliaht tayin ettiğine dair taklidini, 674 (1276) yılında da veliaht ile Emîr Seyfeddin Kalavun'un kızı arasında kıyılan nikâh akdiyle ilgili mukaveleyi kaleme aldı ve törende bizzat okudu. Sultanın diğer hükümdarlar ve kendi devlet ricâliyle yaptığı her türlü yazışmayı kaleme alan İbn Abdüzzâhir'in sanatlı nesir (inşâ) alanında örnek gösterilen önemli yazılarından biri de Nûbe'nin fethini müjdeleyen Emîr Şemseddin Aksungur'a gönderilen tebriknâmedir.

Kalkaşendî'nin, Baybars zamanında Dîvân-ı İnşâ'da görev yapan "kâtibü'd-dest" veya "kâtibü'd-derc" unvanlı üç münşîden biri ve onların başkanı olduğunu söylediği İbn Abdüzzâhir (*Ṣubḥu'l-aʿşâ*, I, 104), bazı tarihçilere göre Sultan Kalavun (1279-1290) tarafından kâtibü's-sırlığa getirilmiştir (İbn İyâs, I, 348, 372; Makrîzî de ondan kâtibü's-sır olarak bahseder). Ancak bazı tarihçiler, İslâm dünyasında ilk defa Kalavun tarafından kurulduğunu söyledikleri bu önemli kadroya İbn Abdüzzâhir'in değil onun oğlu Fethuddin'in getirildiğini kabul etmektedirler. Bunlardan İbn Tağrîberdî, konuyu geniş bir şekilde inceleyerek bu görevin İslâm devletlerinde ilk defa Memlükler'de ve Kalavun'un bu icraatıyla ortaya çıktığını ve ihdasının sebebini delilleriyle açıklamaya çalışmıştır. Buna göre I. Baybars zamanında sultan adına devâdâr tarafından İbn Abdüzzâhir'e yazdırılan bir mersûmda (menşur, ferman) geçen rakamlar iltibasa yol açmış, sultanın bu yanlışı kâtibine yakıştıramadığını söylemesi üzerine İbn Abdüzzâhir hatanın kendisinden değil onu yazdırandan kaynaklandığını, çünkü kendisinin devâdârın söylediklerini aynen yazdığını belirtmiştir. Kâtibini haklı gördüğü anlaşılan Baybars, bu gibi durumlara meydan vermemek için sultan adına yazılacak yazıların vezir veya devâdârı araya koymadan doğrudan sultan tarafından yazdırılmasının doğru olacağını ifade etmiş, ancak bu niyetini gerçekleştiremeden ölmüştür. Bu olay sırasında Baybars'ın yanında bulunan Kalavun, tahta oturunca onun düşüncesini hayata ge-